

• Col·lecció El Tinter - 124 •

EL PARLAR DE CAMBRILS

Estudi fonètic, morfosintàctic
i lèxic

Conté

El vocabulari dels pescadors de Cambrils
de Josep Lluís Savall Rom

PERE NAVARRO GÓMEZ

VII Beca de Recerca Vila de Cambrils

AJUNTAMENT DE CAMBRILS

Cossetània
EDICIONS

Aquesta obra ha estat guardonada amb la VII Beca de Recerca Vila de Cambrils, 2007-2008, que va ser atorgada per majoria el dia 14 de novembre de 2007, per un jurat integrat pel Sr. Robert Benaiges Cervera, alcalde de Cambrils; el Sr. Joan Recasens Bertran, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Cambrils; el Sr. Jordi Ginebra Serrabou, professor de la Facultat de Lletres de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona · Àrea de Filologia Catalana; el Sr. Joan Maria Thomàs Andreu, professor d'Història Contemporània de la Universitat Rovira i Virgili · Departament d'Història, Història de l'Art i Geografia de la Facultat de Lletres; el Sr. Josep Salceda Castells, cronista local; i com a secretària la Sra. Gemma Massagué Casas, tècnica de Cultura de l'Ajuntament de Cambrils.

Primera edició: maig del 2012

© del text: Pere Navarro Gómez
© d'aquesta edició: Ajuntament de Cambrils
i Cossetània Edicions

Editen:

Ajuntament de Cambrils
Pl. de l'Ajuntament, 4 • 43850 Cambrils
Tel. 977 794 579 • Fax 977 794 572
info@cambrils.org • www.cambrils.org

Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 602 591 • Fax 977 614 357
cossetania@cossetania.com • www.cossetania.com

Disseny i composició: Imatge-9, SL

Impressió: Impulso GS

ISBN: 978-84-15456-39-1

Dipòsit legal: T-421-2012

Al Josep Lluís Savall Rom,
condeixeble en els estudis primaris a Cambrils,
company de carrera a Tarragona, a la Universitat,
coautor pòstum d'aquest estudi.

Quantes vegades n'haviem parlat
d'emprendre plegats aquesta tasca!
Espero que, des de l'Olimp
—on ja t'has retrobat
amb la teva companya, la Irene;
amb ta mare, la Pepita;
amb el Jaume i la Maria Aurèlia—,
miris amb bons ulls aquest treball
que definitivament et dedico.

Índex

Presentació	13
Entre platges i olivers: Pere Navarro i el parlar de Cambrils	15
I. INTRODUCCIÓ	21
1. Justificació.....	21
2. Descripció geogràfica i històrica.....	24
3. Estudis lingüístics anteriors	32
4. Metodologia.....	33
4.1. Qüestionari	33
4.2. Informants.....	35
5. Transcripció.....	39
II. DESCRIPCIÓ LINGÜÍSTICA	41
A. FONÈTICA	41
1. Vocalisme tònic	41
1.1. Tractament de A tònica llatina.....	41
1.2. Tractament de Ī tònica llatina.....	42
1.3. Tractament de Ī i Ē tòniques llatines.....	42
1.4. Tractament de Ĕ tònica llatina.....	44
1.5. Tractament de Ō tònica llatina	45
1.6. Tractament de Ō i Ū tòniques llatines	45
1.7. Tractament de Ū tònica llatina	46
1.8. Diftongs tònic.....	46
2. Vocalisme àton	47
2.1. Tractament de /a/ i /e/ en posició pretònica i posttònica	47
2.2. Tractament de /a/ i /e/ pretòniques en contacte amb /r/	47
2.3. Tractament de /e/ en posició posttònica final	48
2.4. Tractament de /e/ en contacte amb una consonant palatal	48
2.5. Tractament de /o/ en posició pretònica i posttònica	48

Índex

2.6.	Tractament de /o/ en posició inicial	48
2.7.	Tractament dels diftongs àtons.....	49
3.	Consonantisme	50
3.1.	Consonants labials.....	50
3.2.	Consonants laterals i ròtiques	50
3.3.	Consonants palatals.....	52
3.4.	Consonants alveolars	53
3.5.	Consonants nasals	53
3.6.	Consonants velars.....	54
3.7.	Grups consonàntics finals	54
4.	Fenòmens fonètics diversos.....	55
4.1.	Pròtesi vocàlica o sil·làbica	55
4.2.	Epèntesi consonàntica	56
4.3.	Epítesi consonàntica	56
4.4.	Afèresi	57
4.5.	Metàtesi.....	57
4.6.	Dissimilacions	58
4.7.	Assimilacions.....	59
4.8.	Interferències fonètiques.....	60
B.	MORFOLOGIA.....	60
1.	Morfologia nominal i altres categories	60
1.1.	Gènere i nombre.....	60
1.2.	L'article.....	63
1.3.	Pronoms personals.....	66
1.4.	Demonstratius	72
1.5.	Possessius.....	74
1.6.	Numerals.....	76
1.7.	Relatius i interrogatius	77
1.8.	Indefinits	78
1.9.	Preposicions.....	79
1.10.	Adverbis	81
1.11.	Conjuncions.....	87
1.12.	Interjeccions	87
1.13.	Prefixos i sufixos	92
2.	Morfologia verbal	94
2.1.	Infinitiu.....	94
2.2.	Gerundi.....	94
2.3.	Participi.....	94
2.4.	Present d'indicatiu.....	94
2.5.	Pretèrit imperfet d'indicatiu.....	97
2.5.	Pretèrit perfet	97
2.6.	Condicional.....	97
2.7.	Present de subjuntiu	98
2.8.	Imperfet de subjuntiu	98

2.9.	Imperatiu	99
2.10.	Verbs incoatius	99
3.	Verbs del I grup	100
3.1.	Anar	100
3.2.	Cantar	100
3.3.	Donar / Dar	101
3.4.	Estar	101
4.	Verbs del II grup	102
4.1.	Batre	102
4.2.	Caure	102
4.3.	Córrer	103
4.4.	Créixer	103
4.5.	Creure	104
4.6.	Dir	104
4.7.	Fer	105
4.8.	Haver	105
4.9.	Néixer	106
4.10.	Poder	106
4.11.	Riure	107
4.12.	Saber	107
4.13.	Ser	108
4.14.	Treure	108
4.15.	Veure	109
4.16.	Voler	109
5.	Verbs del III grup	110
5.1.	Bullir	110
5.2.	Collir	110
5.3.	Complir	111
5.4.	Cosir	111
5.5.	Dormir	112
5.6.	Fregir	112
5.7.	Fugir	113
5.8.	Llegir	113
5.9.	Morir	114
5.10.	Obrir	114
5.11.	Omplir	115
5.12.	Patir	115
5.13.	Sentir	116
5.14.	Sortir	116
5.15.	Tenir - Tindre	117
5.16.	Venir - Vindre	117
C.	SINTAXI	118
1.	Concordança del complement N amb el verb esdevenimental <i>haver-hi</i>	118
2.	Concordança del participi	118

3.	Concordança dels noms col·lectius amb el verb	119
4.	Perífrasi sobreprogressiva i construccions de doble gerundi	119
5.	Construcció amb <i>al</i> + infinitiu, <i>en</i> + infinitiu.....	119
6.	Partícula <i>a</i> que precedeix el <i>què</i> interrogatiu i exclamatiu.....	120
7.	Partícula <i>de</i> darrere els especificadors quantitius.....	120
8.	Ús del subjuntiu en comptes del condicional.....	121
9.	Perífrasis verbals.....	121
10.	El marcador discursiu <i>va</i>	121
11.	Pronom <i>ho</i> com a atribut determinat	121
12.	Doble tematització	122
13.	Ús de <i>jo</i> com a complement oblic.....	122
14.	Ús proclític dels pronoms amb el pretèrit perfet perifràstic	122
15.	La conjunció subordinant amb valor final.....	123
16.	Ús de la preposició <i>per a</i>	123
D.	LÈXIC	123
1.	El camp i els cultius.....	123
1.1.	Les eines i les feines	123
1.2.	Els cereals i els llegums	133
1.3.	La vinya.....	136
1.4.	L'oliver.....	140
1.5.	Les verdures i hortalisses	143
1.6.	Els arbres i les fruites seques i dolces	147
1.7.	Els arbustos, les herbes i les flors	156
1.8.	Els bolets	169
2.	La mar i la pesca.....	174
2.1.	Bastiments.....	175
2.2.	Les fustes	177
2.3.	Els ferros.....	185
2.4.	Els aparells.....	188
2.5.	Les pesqueres, els ormeigs, les cordes i els fils	189
2.6.	Les pesqueres desaparegudes	198
2.7.	Les cordes.....	199
2.8.	La pesca a la vela.....	201
2.9.	L'economia del món de la mar	206
2.10.	Els oficis del món de la mar	208
2.11.	Altres qüestions relacionades amb el món de la mar.....	211
2.12.	La fauna i la flora marines.....	223
2.13.	Les parts del peix i dels mol·luscs; lèxic divers relacionat amb el peix	248
3.	Els animals domèstics i els animals feréstecs: invertebrats i vertebrats.....	258
3.1.	Animals de tir, de bast o de càrrega.....	258
3.2.	El porc.....	259
3.3.	L'aviram.....	263
3.4.	La vida pastoral: el bestiar oví i el cabrum.....	266

3.5.	La vida pastoral: el bestiar boví.....	269
3.6.	Els invertebrats.....	271
3.7.	Els amfibis i els rèptils.....	276
3.8.	Les aus.....	277
3.9.	Els mamífers.....	285
3.10.	La cacera.....	288
4.	El temps i la topografia.....	289
4.1.	El temps.....	289
4.2.	Topografia terrestre.....	300
4.3.	Topografia marina.....	305
5.	Els oficis.....	309
5.1.	El pastisser.....	309
5.2.	El baster; el carro i els arreu dels animals.....	314
5.3.	El boter.....	322
5.4.	El ferrer.....	329
5.5.	El fuster.....	333
5.6.	El paleta.....	337
5.7.	Confecció dels palmons i dels rams.....	339
5.8.	Altres oficis.....	341
6.	Les persones.....	342
6.1.	El cos humà. Accions.....	342
6.2.	La família. El cicle de la vida.....	360
6.3.	La casa.....	365
6.4.	El vestit.....	382
6.5.	Les creences religioses, les supersticions.....	386
6.6.	Els jocs.....	397
6.7.	Hipocorístics.....	409
7.	Presència d'arabismes en el parlar de Cambrils.....	410
8.	Fraseologismes.....	414
8.1.	Expressions fraseològiques recollides durant el treball de camp.....	414
8.2.	Fraseologismes recollits en <i>El vocabulari dels pescadors de Cambrils</i>	424
III.	CONCLUSIONS.....	461
IV.	ANTOLOGIA DE TEXTOS.....	471
1.	Raijada amb suc, sarsuela i arròs a la cassola.....	473
2.	Les monyiques i cançons de bressol. Cançó de feragar el tió. Cançons infantils.....	476
3.	L'aureneta de la Mare de Déu del Camí. Sèpia estofada i rajjada amb romesco.....	482
4.	El vi, l'oli i la farina.....	486
5.	L'ofici de pastor.....	490
6.	L'ofici de pescador.....	494
7.	Dos contes del Patufet.....	504

Índex

V. BIBLIOGRAFIA.....	507
1. Sigles de publicacions.....	507
2. Autors i obres.....	507

Entre platges i olivers: Pere Navarro i el parlar de Cambrils

Pere Navarro Gómez va néixer el 1958 a Cambrils, a la Vila. De família humil, va estudiar als «hermanos» de La Salle i, després, a l'Institut Gaudí de Reus. L'any 1977 va iniciar els estudis universitaris a Tarragona, a la Facultat de Lletres, que llavors pertanyia a la Universitat de Barcelona. Es va llicenciar en Filologia Catalana el 1982. Poc després, el 1983, va començar a fer classes de dialectologia, gramàtica històrica i sociolingüística, mentre preparava la tesi de llicenciatura, que va llegir el 1984. En aquell moment Pere Navarro ja havia decidit que, si les coses no es torçaven, dedicaria la vida professional a la docència universitària i a la investigació en l'àmbit de la llengua catalana. De fet, la decisió no era una decisió de caràcter professional i prou, sinó que era una manera de concretar les exigències d'una gran passió: la passió per la nostra llengua i pel nostre país. Una passió que no l'ha abandonat mai.

A Pere Navarro li havia dirigit la tesi de llicenciatura Joan Veny, catedràtic de la Universitat de Barcelona, que era —i és encara, tot i que ja està jubilat— el «patriarca» de la dialectologia catalana. La dialectologia catalana i els estudis geolingüístics han ocupat des de llavors la part més important de la recerca universitària i acadèmica de Navarro, que ha compaginat, a la Universitat Rovira i Virgili, amb la dedicació a la docència, des del 1995 com a professor titular. El 1994 va presentar la tesi doctoral, dedicada als parlars de la Terra Alta, també dirigida per Joan Veny. El resultat de tota aquesta dedicació a la recerca ha estat la publicació dels llibres *El parlar de la Fatarella* (1992; 2a edició, 1993), *Els parlars de la Terra Alta* (2 vols., 1996; que va obtenir la Beca Manuel de Montoliu de la Diputació de Tarragona), *Aproximació geolingüística als parlars de la Ribera d'Ebre* (2000), *Aproximació geolingüística als parlars del Priorat* (2000), *Aproximació geolingüística als parlars del Matarranya* (2005) i, en col·laboració, *Comentari lingüístic de textos (teoria i pràctica)* (1990, amb Joan Martí i Castell i Miquel Àngel Pradilla) i *Literatura oral a Faió, Favara, Maella i Nonasp* (2010, amb Carme Oriol i Mònica Sales).

A més de ser autor d'aquests llibres, Navarro ha publicat una gran quantitat d'articles científics i altres estudis en revistes especialitzades, miscel·lànies i volums col·lectius. La llista d'aquests treballs (que no dono completa) impressiona: «De gramàtica històrica catalana: estudi morfofonològic de l'article definit en el *Tirant lo Blanc*», a la revista *Universitas Tarraconensis* (1987); «Bilingualism or the death of a language», a la revista *Catalònia Cultura* (1988); «Algunes consideracions sobre la llengua (e)stàndard», al *Butlletí del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver* (1991); «Qüestions lingüístiques sobre els Balls Parlats: la llengua de Dames i Vells», dins *Els balls parlats a la Catalunya Nova* (1992); «Les idees lingüístiques de Jaume Vidal Alcover» (amb Jordi Ginebra), dins *Homenatge a Jaume Vidal Alcover* (1992); «Reflexions sobre la situació de la llengua a Tarragona», dins *Actes de les Jornades sobre la llengua a Tarragona* (1993); «La situació de la llengua catalana a la URV» (amb Jordi de Bofarull), dins *Actes de les Jornades sobre la llengua a Tarragona* (1993); «Comentari lingüístic», dins *La passió d'Ulldecona* (1995); «En el límit» (sobre el parlar del Pont de Suert, amb Jordi Ginebra i Miquel Àngel Pradilla), dins *Trobada amb la Ciència 1993 al Pallars i l'Alta Ribagorça* (1995); «Interrelació entre varietat geogràfica i varietat estàndard a la comarca de la Terra Alta», dins *Jornades sobre llengua i ensenyament* (1995); «Ara pla!» (sobre el parlar de Figueres, amb Jordi Ginebra i Miquel Àngel Pradilla), dins *Trobada amb la Ciència 1994 a l'Empordà* (1996); «Variació diatòpica: dialectologia i geografia lingüística», dins *Ecosistema comunicatiu. Llengua i variació* (1998); «Les limitacions lingüístiques de Narcís Oller» (amb Jordi Ginebra), dins *Actes del Col·loqui Narcís Oller* (1999); «Qüestions geolingüístiques i sociolingüístiques a l'entorn del tortosí» (amb Miquel Àngel Pradilla) i «Gentilicis, renoms col·lectius i dites tòpiques de la comarca de la Terra Alta», dins *Actes del Vint-i-tresè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica* (1999-2000); «Els parlars de transició entre el català occidental i l'oriental», a la revista *Caplletra* (2000); «Aragonesismes en el català de la Terra Alta», dins *Estudios y Rechiras arredol d'a luenga aragonesa y a suya literatura* (2001); «Judici de Jaume Vidal Alcover sobre l'obra de Pompeu Fabra» (amb Jordi Ginebra i Joaquim Mallafre), dins *Jaume Vidal Alcover: humanisme, heterodòxia i geni* (2001); «Maria Aurèlia Capmany: llengua, norma i normativistes» (amb Jordi Ginebra i Joaquim Mallafre), dins *Maria Aurèlia Capmany: l'afirmació en la paraula* (2002); «Processos d'estandardització en les llengües romàniques minoritzades: asturià, aragonès, francoprovençal i sard», dins *Identitat lingüística i estandardització* (2003); «Estàndard i variació diatòpica: el model estàndard en els mitjans de comunicació locals escrits de la Ribera d'Ebre» (amb Olga Cubells), dins *Una radiografia social de la llengua catalana* (2003); «Norma lèxica i variació lingüística: el diccionari de Pere Labèrnia (1839-1840)» (amb Jordi Ginebra), dins *Llengua i literatura a les comarques de la diòcesi de Tortosa* (2003); «Revisió del tractament de les unitats fraseològiques en els diccionaris catalans dels

segles XVI, XVII i XVIII» (amb Jordi Ginebra) i «Estudi lingüístic d'*El Nou Testament de nostre Senyor Jesús Christ traduït del grek en llengua menorquina*» (amb Jordi Ginebra), dins *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Universitat de Paris IV - Sorbonne, 4-10 de setembre de 2000)* (2003); «Aportació a *El vocabulari dels pescadors de Cambrils* de Josep Lluís Savall Rom», dins *Aquell regust d'ampla llibertat* (2007); «El tortosí i les altres varietats del català a la diòcesi de Tortosa» (amb Olga Cubells), dins *Miscel·lània en el 850 aniversari de la Parròquia de l'Aldea (1160-2010)* (2010); «Descripció lingüística del català a la diòcesi de Tortosa» (amb Olga Cubells), dins *Art i cultura. Història de les Terres de l'Ebre* (volum v, 2010); «La llengua de Santa Tecla», dins *Paraula de Tecla. Vocabulari de les festes de Santa Tecla* (2010); «Paral·lelismes i interferències amb l'aragonès i l'espanyol en el català de la Terra Alta, la Ribera d'Ebre i el Matarranya» (amb Olga Cubells), dins *Actes de Quinzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Lleida 2009)* (2010); ««De la glòria en baixa la Munda Culot, la Milagros Merla i el vell de Panxot». Intent de sistematització dels renoms de la vila de Tivissa (Ribera d'Ebre)» (amb Joaquim Roset) i «Les fonts a la muntanya de la vila de Tivissa (Ribera d'Ebre)», dins *Noves aportacions a l'onomàstica garriguenca i catalana* (2010). Finalment, ara està treballant en un projecte de descripció de la parla dels gitanos de Tarragona, finançat per l'Ajuntament d'aquella ciutat.

Avui Pere Navarro és, dels filòlegs en actiu (si descomptem Joan Veny, ja jubilat), la màxima autoritat del país en dialectologia catalana. Aquesta competència, però, no l'ha dut a quedar-se en la torre d'ivori d'un espai acadèmic clos i tancat, sinó que l'ha conduït a preocupar-se pels problemes concrets del model de llengua que es difon en l'ensenyament del català, i a comprometre's en la defensa d'un estàndard obert, que tingui en compte la realitat lingüística dels diversos territoris de parla catalana. Una lluita per la variació que en cap cas vol qüestionar la unitat de la llengua i la necessitat d'un sistema de referència comú. La seva alta competència en dialectologia i geolingüística tampoc no l'ha dut a mostrar-se davant els amics i coneguts —com de vegades passa amb els experts universitaris— amb una actitud distant, de persona que se sap més sàvia que els altres. Ben al contrari: la senzillesa, la proximitat i el rebuig de la pedanteria són alguns dels trets que caracteritzen la seva personalitat, com sap qualsevol que l'hagi tractat. Potser la clau de tot plegat és que Pere Navarro veu, amb naturalitat, la seva professió de dialectòleg com una activitat molt lligada a la seva manera d'entendre la vida i el món. En l'interès pels parlars i dialectes de la nostra llengua hi traspua el respecte a la diferència, l'estima de la diversitat: de les diferents maneres de ser de les persones i els pobles, de les particularitats locals (de vegades ancestrals) que una certa malentesa modernitat amenaça d'arraconar. Per això Navarro no es limita a fer de simple observador de la realitat lingüística que estudia. Estudiar els mots és

també, per a ell, voler recuperar els mots. És difondre entre la gent la convicció que les maneres de parlar locals no són maneres de parlar incorrectes, i que no hi ha incompatibilitat entre llengua estàndard i dialecte: cada una de les modalitats és adequada en el seu àmbit d'ús.

Ara Pere Navarro ens ofereix un nou fruit del seu treball acadèmic: el llibre *El parlar de Cambrils*. Es tracta d'una monografia gairebé exhaustiva, curulla de dades, realitzada al llarg d'uns quants anys, que analitza el parlar de Cambrils i el situa en el marc dels parlars del Camp de Tarragona, que configuren un subdialecte dins el conjunt dialectal sud-oriental de la llengua catalana. Des del punt de vista lingüístic el parlar històric de Cambrils té interès per ell mateix, com qual-sevol altre parlar, però des del punt de vista geolingüístic té un interès especial, ja que, resseguint la costa de nord a sud, Cambrils és el penúltim poble que s'expressa en català oriental —el darrer és l'Hospitalet de l'Infant—, circumstància que li fa compartir trets, per proximitat, amb el català occidental: els límits, les cruïlles, les transicions, són d'un immens interès per als dialectòlegs.

Amb *El parlar de Cambrils* Pere Navarro, profund coneixedor de la metodologia de la recerca dialectològica, dotat d'un bon bagatge de coneixements sincrònics, diacrònics i sociolingüístics de la nostra llengua, sensible a la cultura popular, i que —com escrivia Joan Veny— «sap lligar la ciència a l'espai estudiat i als seus homes», ens proporciona una fina i completa descripció lingüística que farà progressar enormement els nostres coneixements sobre la dinàmica dels dialectes i de la llengua col·loquial i, en definitiva, sobre l'objecte d'estudi del que anomenem filologia catalana. L'anàlisi fonètica és rigorosa i detallada. La presentació de la morfologia (nominal i verbal i d'altres categories) és gairebé completa. La incorporació d'una secció sobre sintaxi és especialment rellevant, ja que en els estudis de dialectologia la sintaxi ha estat tradicionalment bandejada. L'estudi del lèxic és excel·lent, i ofereix una quantitat de dades immensa, que no sols caracteritzen el parlar estudiat sinó que serviran per a altres anàlisis contrastives en el marc d'estudis lexicogràfics i lexicològics. Cal destacar també la inclusió d'un apartat sobre fraseologismes, aquesta classe d'unitats tan pròpies del català col·loquial però tan difícils de descriure i sistematitzar. I, finalment, la inclusió d'etnotextos i l'ordenació temàtica del vocabulari (per exemple, amb la relació dels noms dels jocs acompanyada de la descripció) tindrà utilitat no sols per a la lingüística sinó també per a l'etnografia i l'antropologia cultural.

Però *El parlar de Cambrils*, a més de ser una contribució rellevant a la dialectologia catalana i al coneixement de la realitat històrica cambrilenca, és també un llibre especial. Amb aquesta obra Pere Navarro, d'alguna manera, paga un deute amb la seva vila natal. Navarro va deixar Cambrils quan va començar a treballar a Tarragona, però no se n'ha desvinculat mai: hi torna els caps de setmana i participa en la vida social i cultural del poble (és membre, per exemple, de la

Pròleg

Coral Verge del Camí). L'elaboració d'*El parlar de Cambrils* és, doncs, un acte de reconeixement d'un fill de Cambrils que —encara que no hi viu— se sent agraït al poble on va néixer. Estic segur que els cambrilencs sabran valorar aquest acte d'agraïment i sabran apreciar l'esforç de Pere Navarro. I estic segur que, llegint el llibre, aprendran i «xalaran».

Jordi GINEBRA

Catedràtic de lingüística catalana
Director del Departament de Filologia Catalana
de la Universitat Rovira i Virgili
Tarragona, 14 de gener de 2012

I. Introducció

1. JUSTIFICACIÓ

Ja fa una bona colla d'anys que ens rondava pel cap, al Josep Lluís Savall Rom i a mi, la idea d'emprendre un treball conjunt sobre el parlar de Cambrils. El Josep Lluís i jo havíem estat companys d'estudis al Col·legi dels Germans de La Salle de Cambrils, i més tard a la Universitat, a Tarragona. Havia de ser una demostració que aquella rivalitat, de vegades malsana, entre la gent de la Platja i la gent del Poble o la Vila, podia ser superada i es podia treballar conjuntament per a tota la comunitat de Cambrils. El projecte que tenien un *mariner* i un *vilero* de dur a terme conjuntament l'estudi del parlar de Cambrils es va veure truncat per la mort del Josep Lluís. Havíem trigat massa a emprendre aquesta tasca!

El col·lectiu La Gent del Llamp, del qual el Josep Lluís Savall havia arribat a ser el president, amb motiu de retre-li un homenatge, va publicar l'any 2007, en el llibre *Aquell regust d'ampla llibertat*, un conjunt de textos i imatges d'amics i una selecció de la seva obra literària. Quan La Gent del Llamp em va proposar la possibilitat de participar en aquesta publicació no m'ho vaig pensar dues vegades. La meva aportació —sobre els noms de la fauna i la flora marines segons el parlar de Cambrils— completava el seu *Vocabulari dels pescadors de Cambrils*, que l'any 1991 li havia publicat a Reus l'Associació d'Estudis Reusencs.

El treball que ara teniu a les mans inclou *El vocabulari dels pescadors de Cambrils* del Josep Lluís Savall per dues raons, primera perquè l'edició de 1991¹ es troba totalment esgotada; i segona perquè, amb la seva inclusió en aquest treball, es veu acomplerta, encara que de manera pòstuma, la seva voluntat d'elaborar

¹ L'any 1991, l'Associació d'Estudis Reusencs publicava *El vocabulari dels pescadors de Cambrils* del Josep Lluís, que havia rebut la III Beca Premi Memorial Josep Maria Prous i Vila, l'any 1988. Agraïxo enormement a l'esmentada Associació les facilitats que m'ha donat per reproduir el material publicat per ells el 1991.

conjuntament la descripció del parlar de Cambrils, el nostre poble. S'hi ha mantingut la distribució original de les entrades lèxiques i la seva sistematització, tot i que s'han col·locat en diferents camps semàntics quan la distribució del material així ho demanava. Darrere de cada entrada s'hi ha col·locat la informació corresponent a la categoria gramatical, que no figurava en l'original. La transcripció fonètica ha estat col·locada al costat de cada entrada, a diferència del que passava en el text original, on apareixia en un apèndix al final del treball. La bibliografia emprada per Savall també ha estat incorporada a la bibliografia general.²

L'obra que teniu a les mans és un treball que, malgrat la pretensió de ser rigorós, no pot ser exhaustiu per moltes raons. En destacaré dues: la necessitat d'estar molts anys duent a terme el treball de camp per poder recollir la totalitat de trets propis del nostre parlar; el fet que la llengua és una realitat viva, en constant procés d'evolució.

Aquí hi trobareu les característiques que defineixen i configuren el parlar de Cambrils dins el conjunt de parlars catalans, i més concretament dels parlars catalans del Camp de Tarragona, que, malgrat compartir la majoria de trets, cada un proporciona les peculiaritats que el singularitzen. Els parlars del Camp de Tarragona es troben inclosos en el bloc oriental de la llengua catalana i configuren un subdialecte particular dins el conjunt dialectal que denomino català sud-oriental. Vet aquí l'esquema simplificat dels dialectes i subdialectes catalans:

Català occidental		Català oriental	
Nord-occidental	Ribagorçà	Nord-oriental	Rossellonès
	Pallarsès		Capcinès
	Lleidatà	Sud-oriental	Septentrional de transició
	Tortosí		Central
Sud-occidental o valencià	Valencià septentrional	Insular o balear	Tarragoní
	Valencià central		Menorquí
	Valencià meridional		Mallorquí
	Valencià meridional alacantí	Alguerès	Eivissenc

Sóc conscient que algunes persones que llegiran aquest treball hi trobaran a faltar aquest o aquell altre mot; o que el significat d'aquesta o aquella paraula no

² No ha estat possible incloure els dibuixos que il·lustraven *El vocabulari dels pescadors de Cambrils* per raons d'espai i de coherència amb els altres camps semàntics, que no en tenen. Tampoc no s'han reproduït les introduccions de cada capítol.

es correspon ben bé al que es fa servir personalment o en família. L'objectiu principal, doncs, d'aquest estudi ha estat recollir el material lingüístic referit a la parla històrica de Cambrils de boca de les generacions més grans, per donar testimoni d'un tall cronològic que el parlar del nostre poble presenta a principis del segle XXI. No hi trobaran, doncs, ni la descripció del parlar de totes les generacions cambrilenques, ni la descripció dels diferents registres de la llengua, ni la manera de parlar dels immigrants que s'han instal·lat a Cambrils i han après el català, ni la descripció de les llengües i o varietats lingüístiques diverses que es parlen a la localitat.

Aquí hi ha recollides les característiques del català de Cambrils segons els diversos nivells lingüístics: vocalisme tònic i àton, consonantisme, morfologia nominal i verbal. La part més extensa l'ocupa el lèxic, que està sistematitzat a través de diversos camps semàntics, entre els quals cal destacar els que fan referència als dos àmbits humans més significatius de Cambrils: el món de la pagesia i el de la pesca. No hi manquen referències a altres oficis com el de pastor, paleta, ferrer, pastisser, baster, boter, fuster, la confecció de palmons i rams. També hi figuren camps semàntics relacionats amb el cos humà, la família i el cicle de la vida, la casa, el vestit, les creences religioses i les supersticions, els jocs. Completa l'apartat lèxic un capítol on apareix un centenar de fraseologismes i usos figurats, alguns dels quals ja va incloure Josep Lluís Savall en *El vocabulari dels pescadors de Cambrils*.

En aquest moment històric que ens ha tocat viure, el model d'una llengua codificada i estandarditzada que es vehicula, sobretot, a través de l'ensenyament i dels mitjans de comunicació exerceix un procés d'homogeneïtzació sobre la parla històrica de Cambrils, la qual està vivint, de manera molt conscient, uns canvis que en els propers anys l'hauran modificada substancialment. La pressió que exerceix també la llengua de la població catalanòfona de procedència diversa que en els darrers decennis s'ha instal·lat a Cambrils exerceix d'anivelladora entre els seus parlars respectius i el parlar autòcton. És per aquest motiu que urgia la descripció d'un model de llengua que havia aglutinat una comunitat cambrilenca en la qual tothom es coneixia i que ara, amb l'allau immigratòria interna i externa i la praxi lingüística de l'escola i dels mitjans de comunicació, experimenta uns canvis vertiginosos que no afecten només les generacions més joves, més permeables a les formes noves, sinó també les generacions més grans, que també s'han embarcat en aquest procés homogeneïtzador.

Potser algú considerarà romàntica o inadaptada la postura de creure que es perd la identitat cambrilenca quan fem servir mots com *escamarlà* en lloc de *gadaganc*, *pebrot* en lloc de *pebre* o *joguina* en lloc de *joguèt*. En un món cada cop més globalitzat, on la nova cultura de l'ecologisme ha posat en marxa una presa de consciència de tot allò que és particular, no per mirar-nos el melic, sinó

per compartir amb els altres tot allò que és particular com un signe d'identitat irrenunciable, potser convé que ens replantegem cap on volem anar, no només en l'àmbit econòmic, urbanístic, turístic, esportiu, sinó també en l'àmbit cultural, on la llengua és el signe més visible de la identitat d'una comunitat. Tothom s'escarrassa per aconseguir denominacions d'origen protegides per als vins, els olis, les avellanets o els formatges; quin goig quan un producte rep la indicació geogràfica protegida, com ara la llonganissa, el torró, els calçots o l'arròs. Ens podem plànyer de la pesca indiscriminada de les balenes geperudes i fins i tot militarem en moviments ecologistes per tal de previndre'n l'extinció. Ens podem plànyer de la desaparició de tal o tal altra llengua de l'Àfrica, de l'Amazònia o d' Austràlia, i ¿no serem capaços de deixar com a herència a les nostres filles i als nostres fills els noms d'aquelles realitats que avui encara existeixen en el parlar de Cambrils?

Aquí teniu, doncs, un treball que es vol inscriure en aquesta nova cultura ecologista que, si més no, servirà per deixar constància d'aquelles maneres de pronunciar, d'aquelles formes, d'aquells mots, que es van fer servir a Cambrils en un temps no gaire llunyà, que, a manera de museu imprès, restarà com a testimoni per a les generacions futures.³

2. DESCRIPCIÓ GEOGRÀFICA I HISTÒRICA

Cap al sud de la comarca natural del Camp de Tarragona, entre el verd fosc i el verd gris de les fulles dels olivers, el groc pàl·lid de l'arena de les platges i el blau d'infinites tonalitats de l'aigua de la mar Mediterrània, Cambrils s'aixeca esponerosa com una vila marinera i pagesa alhora. Una vila que ha sabut aprofitar la riquesa que la terra i la mar li han ofert, i que l'han fet prosperar fins al dia d'avui amb el treball de les mans i dels braços de les dones i els hòmens que hi han habitat i que hi habiten.

Cambrils pertany eclesiàsticament a l'arxidiòcesi de Tarragona; segons l'administració catalana, a la comarca del Baix Camp; segons l'espanyola, a la província de Tarragona; i judicialment, al partit judicial de Reus. El clima de Cambrils, amb hiverns suaus i estius no excessivament calorosos, és el pròpiament mediterrani; la humitat hi és present tal com ho és a tota la costa. El vent més impetuós és el mestral, que pot bufar a més de 150 km/h. El terme de Cambrils té una extensió de 34,76 km² i és bàsicament pla, amb un lleuger pendent de N a S, que no

³ Aquest estudi ha estat realitzat gràcies a l'obtenció de la 7a Beca de Recerca Vila de Cambrils (2007-2008). Vull manifestar al jurat que me la va concedir el meu més sincer agraïment per la confiança que van dipositar en mi. El treball s'emmarca en una de les línies de recerca de l'ERLEU (Equip de Recerca en Llengua, Estructura i Ús) de la Universitat Rovira i Virgili, grup al qual pertanyo com a investigador.

sobrepassa els 100 m. Limita, a l'est, amb Salou i amb Vila-seca; al nord, amb Montbrió i amb Riudoms; a l'oest, amb Mont-roig; el terme de Vinyols s'incrusta com un tascó en el de Cambrils per la zona central; al sud, Cambrils limita amb la mar Mediterrània, a través de 9 km de platja sorrenca.

L'aigua que baixa de les muntanyes de la serralada Prelitoral ve canalitzada a través de diverses rieres i barrancs, com ara el torrent d'en Gener, la riera d'Alforja, el barranc de la Mare de Déu del Camí, el Regueral, la riera de Riudoms. Quan a Cambrils es parla de la Riera hom fa referència a la d'Alforja, ja que és la que travessa el nucli de població. Al llarg de la història, la Riera ha donat nombrosos ensurts; la primera gran rierada de què es té constància documental és la del 15 de setembre de 1762, que va destruir el convent de Gràcia i les cases del raval homònim. L'any 1831, concretament el dia 15 d'octubre, es va produir la rierada de Santa Teresa; tretze anys més tard, el 1844, es construïa un mur de contenció de les rierades, a la zona del Pinaret, conegut amb el nom de *Anjub*. Les rierades es van manifestant periòdicament: la de Santa Irene entre el 19 i 20 d'octubre de 1866; la de l'Any de les Desgràcies, el 16 d'octubre de 1911; la de la Mare de Déu del Camí, el 8 de setembre de 1934; la de Sant Miquel, el 29 de setembre de 1959. La darrera gran rierada —la del 10 d'octubre de 1994— ja va baixar per la canalització que se'n va fer l'any 1975.

L'agricultura i la pesca han estat les ocupacions laborals tradicionals de Cambrils. Dels conreus de secà com ara l'oliver, el garrofer, l'avellaner o l'ametller, només l'oliver ha estat el que ha perviscut amb més bona salut fins al segle XXI. Els conreus del garrofer, els cereals o la vinya han estat substituïts per arbres fruiters i hortalisses gràcies a l'aparició del regadiu. El Sindicat Agrícola i la Caixa Rural d'Estalvis i Préstecs de Cambrils van ser creats l'any 1902; aquestes entitats van ser les precursoras de les actuals Cooperativa Agrícola i la Caixa Agrària de Cambrils. L'altra ocupació tradicional a Cambrils ha estat i continua sent la de la pesca, que gaudeix d'un alt grau de reconeixement entre les del litoral català. L'actual Confraria és hereva de la societat Pòsit de Pescadors, que es va constituir l'any 1924. L'edifici del primer Pòsit es va inaugurar l'any 1925; l'actual edifici de la Llotja, que acull l'activitat de la Confraria, data de 1982. L'actual port de Cambrils es va iniciar l'any 1933 i es va acabar l'any 1957. L'encariment del preu dels carburants i la disminució de les captures a causa de la sobreexplotació de la mar ha provocat una transformació substancial d'aquest sector.

Amb l'aparició del fenomen del turisme, cap als anys seixanta del segle passat, Cambrils s'ha convertit en una de les localitats de referència de la Costa Daurada. Aquest factor ha afavorit el comerç, els serveis i, sobretot, la restauració, que compta amb uns excel·lents productes de proximitat del camp i de la mar de Cambrils. Per aquest motiu, Cambrils s'ha ben merescut el reconeixement gastronòmic que s'ha convertit en un altre dels elements del seu patrimoni. Tanmateix,

el preu que s'ha hagut de pagar ha estat dolorós, atès que l'entorn natural, històric i cultural d'aquesta vila ha quedat fortament deteriorat. Els únics espais que s'han mantingut més o menys inalterats —els cursos de rieres i barrancs— encara conserven la vegetació que els és pròpia; també es mantenen, encara, les praderies submarines de posidònies davant la costa cambrilenca. En un breu termini de temps, la construcció d'apartaments i urbanitzacions ha modificat substancialment la fesomia del terme —i dels seus habitants. Els dos nuclis històrics —el Poble o la Vila i la Platja o Baix a Mar—, separats originàriament per un quilòmetre de distància, han quedat units com a conseqüència del gran creixement urbanístic. Els apartaments, els hotels, les urbanitzacions, els xalets o els càmpings donen cabuda a una immensitat de turistes de temporada, però també a jubilats que fan de Cambrils la residència d'aquesta seva etapa vital; entre els més habituals hi ha alemanys, belgues, francesos, holandesos o suïssos, que s'integren poc a la vida cultural del nostre poble.

Durant la primera meitat del segle xx, abans de l'arribada de població extrapeninsular, fan cap a Cambrils immigrants procedents d'Andalusia, l'Aragó i el País Valencià; a la dècada dels anys seixanta també del segle passat, el percentatge més elevat d'immigrants que va acollir Cambrils procedia d'Extremadura i Andalusia. La nova immigració comença cap a finals dels anys noranta del segle passat, procedent majoritàriament del Magrib. Des de principis de l'actual segle xxi, són els llatinoamericans els immigrants amb major presència a la nostra localitat, així com també ho són els procedents de països de l'Europa de l'est com ara Romania, Ucraïna i Rússia.

La presència humana està documentada a l'actual terme de Cambrils des del paleolític, tot i que de manera molt escassa, concretament a la punta del Cavet. En aquesta mateixa partida del Cavet són més abundants les dades de població que van des del neolític fins a l'època ibèrica, durant la qual l'actual Cambrils pertanyia al territori dels cossetans —estès per l'actual Camp de Tarragona. El procés de romanització de la Cossetània ibera va ser intens, la proximitat de Tàrraco, la capital de la Hispània Citerior, n'assegurava una consolidació reeixida. La presència romana està a bastament documentada a Cambrils en els jaciments localitzats al Cap de Sant Pere, al Mas d'en Bosc, a la Pujada de na Ponça, als Tallats, o a la Llosa —que il·lustra notòriament la vida rural d'aquell període. La identificació de l'actual Cambrils amb el topònim romà d'Oleastrum no ha estat provada a hores d'ara.

Amb l'arribada a la península Ibèrica dels visigots, Barcelona exercirà com a capital en detriment de Tarragona. D'aquesta època, com també de l'etapa de la dominació musulmana del Camp de Tarragona, no en resta pràcticament cap vestigi. La població va minvar en tot el Camp de Tarragona, ja que s'havia convertit en una zona fronterera entre els territoris ocupats pels musulmans i els dels cris-

tians. El Camp de Tarragona no restarà totalment ocupat pels cristians catalans fins a la conquesta de Siurana, el darrer reducte musulmà d'aquesta part del país.

Haurem d'esperar, doncs, fins al segle XII per poder parlar d'un nucli estable de població a la nostra ciutat. La primera notícia que tenim documentada sobre Cambrils és la que fa referència a la cessió en alou per Ramon Berenguer IV de la meitat del seu terme al cavaller Ponç de Regomir, datada el 3 de setembre de l'any 1152; l'encàrrec del comte, entre altres, era el de construir-hi una vila. Per circumstàncies que els textos historiogràfics no han acabat d'aclarir, les terres del terme de Cambrils passen a mans de Bertran de Cambrils, l'any 1154, concessió feta per Robert d'Aguiló, príncep de Tarragona. Un any més tard, el 1155, concretament el 5 de febrer, Ramon Berenguer IV atorga carta de població als habitants de Cambrils. La consolidació de població no devia quedar ben resolta, ja que l'any 1178 Alfons I atorga una nova carta de població. Set anys més tard, el 1185, el mateix comte rei fa donació de Cambrils a Berenguer —fill de Bertran de Cambrils— i als seus descendents.⁴ Aquest fet representa, segurament, l'origen de la castlania de Cambrils.

Un dels fets més destacats de la història de Cambrils durant el període medieval és la sortida de les naus del rei Jaume I des de les platges de l'esmentada vila —així com també des dels ports de Salou i Tarragona— amb el propòsit de

⁴ Atès que hi ha escassa informació sobre la repoblació medieval de Cambrils i del Camp de Tarragona, no es disposa de prou dades per conèixer la procedència dels primers colonitzadors de Cambrils després de la conquesta d'aquest territori per part del comte Ramon Berenguer IV. Si contrastem els noms dels cavallers que apareixen en la migrada documentació medieval, potser es podria fer una mica de llum sobre aquesta qüestió. És evident que *Vilafortuny* és un topònim que deriva del cognom de Guillem Fortuny, a qui Ramon Berenguer IV va atorgar la possessió d'aquell lloc. ¿Per què no hauria pogut passar un fet similar amb el topònim *Cambrils*? Joan Coromines (*Onomasticon Cataloniae* III, 212-213) proposa un origen mossàrab per al topònim *Cambrils* —amb /mbr/—, derivat del llatí CAMERA. Però cal puntualitzar que en el document original de la donació del lloc de Cambrils a favor de Ponç de Regomir es pot llegir «ipsum locum qui appellatur Cabrils» —sense la /m/ i sense cap diacrític damunt la /a/ que pogués indicar la presència de la nasal; en canvi, en la transcripció d'aquest document, publicat en el *Diplomatari de Cambrils* (2005, 39), les traductores de l'original llatí transcriuen *Cambrils*, amb /m/. El *Cambrils* del Solsonès, documentat per primera vegada en l'acta de la consagració i dotació de la catedral de la Seu d'Urgell —819?-839?—; pervinguda a través d'una còpia del s. XII— apareix escrit també sense /m/ (p. 105): «atque Odden. seu Helinniano. uel Kabrils. sue Perlas» («L'Acte de la Consagració i Dotació de la catedral d'Urgell, de l'any 819 o 839», de Pere Pujol; *Estudis Romànics* 2. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1917, p. 92-115). ¿Es pot assegurar que el topònim *Cambrils* ja existia al Camp de Tarragona abans de la repoblació cristiana medieval? ¿No podria ser que el topònim *Cambrils* fos aplicat al nucli de població a partir de l'apel·latiu de Bertran de Cambrils o d'algun familiar seu i no a l'inrevés? ¿Podria ser que l'esmentat cavaller procedís del Cambrils del Solsonès? ¿Podria ser, doncs, que *Cambrils* fos un topònim transplantat, com ho és el del Coll de *Balaguer*? ¿El nom del nostre Cambrils té el mateix origen etimològic que el Cabrils del Maresme? ¿La /m/ de Cambrils podria ser una nasal adventícia del mateix tipus que apareix en mots com *llangostal*/*llagosta*, *llangosti*/*llagosti*? No és ni ara ni aquí que cal proposar l'origen toponomàstic de Cambrils, i menys fer-ho en una nota a peu de pàgina, però aquesta és una hipòtesi que caldria investigar més a fons.

conquerir Mallorca, fet que es va dur a terme el 6 de setembre de 1229. De ben segur, doncs, que gent procedent de Cambrils va participar en la repoblació de la illa gran de les Balears. Posteriorment, els cambrilencs també participaran en la conquesta —i repoblació— de l'antic Regne de València.

En el transcurs de l'edat mitjana, la història de Cambrils es veurà esquitxada pels sempiterns litigis entre l'arquebisbe de Tarragona, els senyors feudals i els comtes reis catalans. L'any 1206 el rei Pere I referma el seu ple domini sobre Cambrils i es compromet a no alienar-lo mai. El 4 de desembre de 1391, el rei Joan I ven a Énnec de Valterra, arquebisbe de Tarragona, tots els drets que la corona tenia sobre Cambrils. Joan II, l'any 1472, fa donació de Cambrils al comte de Cardona i de Prades; és aleshores que s'inicia la Baronia de Cambrils, període marcat per un desprietat domini feudal. El 8 de maig de 1520 dos centenars d'hòmens de Cambrils es traslladen a Barcelona per demanar ajut al comte rei contra els tractes vexatoris que rebien per part del duc de Cardona. Però no serà fins a 1587 que Cambrils tornarà a estar sota la jurisdicció reial en virtut d'una sentència de la Reial Audiència.

Un altre dels fets que inscriuran, de manera significativa, Cambrils en la història de Catalunya serà el setge que va patir el desembre de 1640 —a l'inici de la Guerra dels Segadors, entre la Diputació General de Catalunya i el rei Felip IV, a causa del mal govern del comte duc d'Olivares—, durant el qual les tropes castellanes comandades pel marquès de Los Vélez van assaltar i assassinar els frares agustins del convent de la Mare de Déu de Gràcia, situat a la banda esquerra de la riera d'Alforja. Després de tres dies d'assetjar-ne la població i després de la capitulació de la qual, les tropes castellanes van causar una macabra carnisseria: van matar, com a mínim, unes set-centes persones, i el batlle i els jurats de Cambrils van ser penjats als merlets de la muralla.

Tot just començada la Guerra de Successió a la Corona dels Regnes d'Espanya (1701-1713/1715), es van iniciar les obres de construcció del nou santuari de la Mare de Déu del Camí, i no es van acabar fins a l'any 1783. Cap a finals de la seva construcció, una epidèmia de malària —causada per la pestilència del conreu de l'arròs en els aiguamolls de la costa, que perdurarà fins a mitjan segle XIX— va produir grans estralls en la població de Cambrils, concretament l'any 1727. Aquest fet justifica que en els Gojos a la Mare de Déu del Camí s'inclouï una estrofa que hi fa referència:

*En febres i enfermetats,
en tot treball i dolència,
implorant vostra clemència,*